

Introduktion till Kvinnorna och samhällsomstörtningen

Av: Selma James

Det är nitton år och ettusen etthundra mil som skiljer de båda artiklarna (»Kvinnorna och samhällsomstörtningen« och »A Woman's Place«) åt.

Den första, »Kvinnorna och samhällsomstörtningen«, är en produkt av den nya kvinnorörelsen i Italien. Den är ett viktigt bidrag till de frågor som uppkom på grund av den växande internationella kvinnorörelsen: vilken är relationen mellan kvinnor och kapital, och vilken form av kamp är mest användbar i ett försök att förstöra denna? Det är viktigt att påpeka att detta inte är samma sak som att fråga vilka medgivanden vi kan pressa ur vår fiende, även om de är sammanlänkade. Att ställa den första frågan är att förutsätta att vi kommer att vinna, att ställa den andra är att beräkna vad som kan räddas från den förestående förlusten. Men det finns mycket som kan vinnas under tiden kampen pågår.

Fram till i dag har kvinnorörelsen tvingats definiera sig själv utan verklig hjälp från någon marxistisk kritik av kvinnors relation till den kapitalistiska tanken om utveckling och underutveckling. I själva verket har motsatsen varit fallet. Vi ärvde ett förvrängt och reformistiskt begrepp om kapitalet som en serie ting som vi kan kämpa för att planera, kontrollera och förvalta, i stället för en *sambälleg relation* som vi bör kämpa för att förstöra.[1]

Genom att kringgå detta arv, eller bristen av det, utforskade vår rörelse i stället kvinnors, från början enbart våra egna, erfarenheter. Det är utifrån detta som vi för första gången har haft möjligheten att, med djupgående insikt och precision, beskriva nedvärderingen av kvinnor, och forandet av vår självuppfattning av krafter vars avsikter är att vi accepterar denna nedvärdering och bibehåller bilden av oss som tysta och svaga offer. Två politiska riktningar kan sägas ha sprungit ur dessa upptäckter. Dessa två kan sägas vara de två ytterkanterna i den politiska mångfald som finns inom kvinnorörelsen.

Inom den grupp som menar att kast, och inte klass, är grundläggande, har vissa kvinnor menat att varken det de kallar en »ekonomisk analys« kan omfatta, eller en politisk kamp få stopp på det fysiska och psykiska förtrycket av kvinnor. Dessa förkastar den revolutionära

politiska kampen. Kapitalismen är omoralisk, i behov av reformer och borde avskaffas (däri genom antyder de att de reformer som ska genomföras är moraliska skyldigheter som är förhandlingsbara, men först och främst icke-våldsamma förändringar som leder fram till »socialism«), men är inte den enda fienden. Först måste vi förändra männen och/eller oss själva. De förkastar inte endast den politiska kampen, utan ser även kvinnomajoritetens frigörelse från tvånget att arbeta och ta hand om andra som en personlig fråga.

De möjliga framtida vägar som finns för denna politiska riktning är många, främst för att dess synpunkter tar sig olika former, beroende på vilka sociala positioner de kvinnor som använder sig av dem befinner sig på. En elit av dem som finns inom denna politiska riktning kan förbli inåtvänd och isolerad, ofarliga förutom att den väcker misstro mot rörelsen i övrigt. Den kan också bli en utgångspunkt för de »ledartyper« som finns inom varje rörelse, som den styrande klassen använder sig av för att reproducera de styrande principerna över rebelliska kvinnor, men även, Gud välsigne jämlikheten, rebelliska män.[2] I ett deltagande i de marginella aspekterna av styrandet finns det även en inneboende ambition och rivalitet som fram tills nu huvudsakligen har associerats med män.

Men historien är inte enkel, vare sig den förflutna eller den framtida. Vi måste minnas att vissa av de mest nydanande upptäckterna i rörelsen, och även dess autonomi, har formulerats av kvinnor som har grundat sina tankar på ett ifrågasättande av klassers och klasskampens auktoritet. Nu är rörelsens uppgift att utveckla en politisk strategi som grundar sig på dessa upptäckter och som förvaltar sin autonomi.

Många av dem som hävdar att klass, och inte kast varit mest grundläggande, har varit mindre framgångsrika i att översätta våra psykologiska insikter i autonoma och revolutionära politiska handlingar. Grundad på en manlig definition av klass har kvinnors befrielse reducerats till lika lön och en »rättvisare« och effektivare välfärdsstat.[3] För dessa kvinnor är kapitalismen fienden för att den är *felaktigt formulerad*, inte för att den *existerar*. Deras mål är inte att förstöra den kapitalistiska samhällsrelationen utan att strukturera

den mer rationellt. (Den utomparlamentariska vänstern i Italien skulle kalla detta en »socialistisk«, till skillnad från en revolutionär position.) Det som den rationella kapitalismen, definierad som lika lön, fler och bättre dagis, fler och bättre jobb m.m., inte kan lösa kallar de »förtryck«, vilket, i likhet med Topsy, det föräldralösa slavbarnet som aldrig kände sina föräldrar, »bara växer«. Förtrycket kopplas inte till materiella relationer, utan är en fråga om »medvetande«, i detta fall psykologi förklädd i politisk jargong. På så sätt har »klassanalys« använts för att minska bredden av rörelsens attack och även underminerat dess autonomi.

Den, i princip, likartade, liberala grunden för dessa båda riktningar, att rationellt vilja förvalta »samhället« för att förhindra »förtryck«, är vanligtvis inte synlig förrän vi ser dessa »politiska« och »opolitiska« kvinnor samarbeta i konkreta frågor eller oftare mot revolutionära handlingar. De flesta av oss i rörelsen är inte en del av någon av dessa båda riktningar, utan försöker ihärdigt manövrera mellan dem. De båda frågar oss »är du feminist eller är du politisk?«

De »politiska« kvinnorna som diskuterar klass är lätta att identifiera. Det är de som kämpar för kvinnors befrielse, och vars huvudsakliga lojalitet inte är med kvinnorörelsen, utan med den mansdominerade vänstern. När strategi och handling inte grundas hos kvinnor, legitimeras kvinnokampen utifrån hur den anses påverka männen, som också går under namnet »arbetarna«, och kvinnors medvetande legitimeras om de former av motstånd de använder sig av traditionellt har använts av män. De »politiska« kvinnorna ser oss andra som opolitiska, vilket har medfört att vi har kommit samman genom självbevarelse. Detta har osynliggjort eller nedtonat de verkliga politiska skillnaderna som finns inom oss. Dessa börjar nu göra sig hörda. Grupper som kallar sig själva för psykologiska grupper (jag pratar här inte om medvetandehöjande grupper) är oftast de som uttrycker den politik som för fram kast som begrepp.[4] Men varifrån de som vidmakthåller kast, och enbart kast, än kommer är det en distinkt politisk linje som alltmer finner politiska och organisatoriska uttryck i varje diskussion kring handling. Vid nästa tillfälle av intensiv arbetarklasskamp är vi tvungna att skapa vårt eget politiska ramverk. Vi är tvungna att förkasta de begagnade teorier som kommer från mansdominerade socialistiska rörelser, och då kast är den enda förklaringsmodell som kommer att presenteras som alternativ är vi tvungna att konfrontera och förkasta även denna. Endast utifrån dessa handlingar kan den nya politik som finns i autonomin finna sin röst och styrka.

Denna process är inte unik för kvinnorörelsen. Den svarta befrielseströrelsen i usa (och på andra ställen) uppstod likaså den genom att inta vad som såg ut att vara en kastposition gentemot de rasistiska, mansdominerade grupperna. Intellectuella i Harlem och Malcolm X, den store revolutionären, var båda nationalist, och båda verkade sätta hudfärg över klass när den vita vänstern fortfarande skanderade olika varianter på »svarta och vita, enas och kämpa«, eller »negrer och arbetare måste samarbeta«. Den svarta arbetarklassen fick genom nationalismen möjlighet att omdefiniera klass: till stor grad var svart och arbetare synonyma (begreppet arbetare var inte likställt något annat begrepp till denna grad, förutom möjligtvis kvinna), de krav svarta drev och de former av kamp som utfördes av svarta var de utförligaste arbetarklasskraven och de mest avancerade arbetarklasskamperna. Denna kamp fick med sig de främsta inom den intellektuella gruppen, som såg deras egen förföljelse som resultatet av kast, grundat i exploateringen av svarta arbetare. De intellektuella som fångades i nationalismen efter att klassperspektivet hade försvunnit därifrån uppfattade ras alltmer i individuella termer, och blev den grupp ur vilken de stadiga organisationerna kunde utvinna tokenismen[5], varvid de till exempel tillsatte en svart person som presidentens rådgivare om slumkvarteren, till skapandet av en ny, mer integrerad teknokrati. På samma sätt kommer kvinnor som hävdar att kast är den mest fundamentala frågan att övergå i en revolutionär feminism, baserad på ett omdefinierat klassbegrepp, eller också kommer de att välkomna en integration i den vita, manliga maktstrukturen.

Men »marxistiska kvinnor är«, som en kvinna från rörelsen i New Orleans menar, »enbart marxistiska män i drag.« I deras ögon finns det ingen kvalitativ skillnad mellan kvinnokampen och den kamp som den, av män styrda, organiserade arbetarrörelsen anförtrott kvinnorna, förutom att dagens kvinnorörelse är underordnad den »allmänna kampen«.

Med den »allmänna kampen« avser jag klasskampen. Men det finns inget inom kapitalismen som inte är kapitalistiskt, det vill säga, som inte är en del av klasskampen. Därför uppkommer frågorna (a) är kvinnor, när de inte är lönearbetare, enbart till gagn för reproduktionen av kapitalismen (som det oftast har förståtts), och därför enbart till gagn för en mer grundläggande, allmän kamp mot kapitalismen, och (b) kan något, som har exkluderat så många kvinnor under så lång tid, över huvud taget vara »allmänt«?

Mariarosa Dalla Costa förkastar tanken om klass underordnad feminismen, men även feminismen underordnad klass. Hon problematiserar det som till vår skam har passerat som marxism inom kvinnors erfarenheter, vilka vi har utforskat och kämpat för att kunna formulera. Hon har skapat en kritik, grundad på våra psykologiska insikter, av den politiska ekonomin kring exploateringen av kvinnor, en teoretisk grund för den revolutionära och autonoma kvinnorörelsen. Utifrån vår kunskap om hur vi har degraderats utvecklar hon, längre än någon annan jag känner till, frågan »varför«.

En av Marx stora bedrifter var att visa på hur särskilda samhälleliga relationer mellan människor inom produktionen av livets nödtröft uppstår utan medveten planering, »bakom ryggen på *individer*«, och utgör skillnaden mellan olika former av samhällen. I ett klasssamhälle formas de sociala relationer som den styrande klassen utnyttjar för att exploatera arbetarna på ett sätt som är unikt för varje historisk epok, och alla andra samhällsrelationer, med början i familjen och sedan även alla andra institutioner, speglar detta.

För Marx var historien en process som beskriver de exploaterades kamp. Dessa exploaterade människor utmanade kontinuerligt, men även i plötsliga revolutionära situationer, de grundläggande samhälleliga relationerna i produktionen och därigenom även de institutioner som är uttryck för dessa relationer. Familjen var den grundläggande biologiska enhet som var specifik för varje samhälle, direkt förbunden med produktionssättet. Enligt Marx hade familjen, även före klassamhället, förtryckt kvinnor. Klassamhället var en förlängning av å ena sidan relationen mellan män å andra sidan relationen mellan kvinnor och barn. Alltså en förlängning av männens kontroll över deras kvinnors och barns arbete.

Kvinnorörelsen har gått djupare i sin analys av den kapitalistiska familjen. Förutom att beskriva de mekanismer som gör kvinnan underordnad mannen har den även visat på att familjen är den institution där unga från födseln formas till att acceptera de kapitalistiska relationernas logik, vilka i marxistiska termer börjar med det kapitalistiska arbetets disciplin. Andra kvinnor har identifierat familjen som platsen för den huvudsakliga konsumtionen och åter andra har visat på hemmafruns roll som en gömd reservarbetskraft: »arbetslösa« kvinnor utför osynligt arbete inom hushållet, och kallas ut på arbetsmarknaden när kapitalet behöver dem någon annanstans.

Dalla Costas artikel stödjer dessa förhållanden, men låter dem fylla en annorlunda funktion: familjen är inom kapitalismen ett centrum för normalisering av kapitalismen, konsumtion och reservarbetskraft, men huvudsakligen ett centrum för *samhällelig produktion*. När tidigare så kallade marxister hävdade att den kapitalistiska familjen inte producerade för kapitalismen, inte var en del av den samhälleliga produktionen, blev resultatet att kvinnor förvägrades en samhällelig makt. På grund av att de ansåg att kvinnor i hemmet inte hade någon samhällelig makt, kunde de med andra ord inte se att kvinnor i hemmet producerade. Om det du producerar är nödvändigt för kapitalismen är vägran att producera ett grundläggande verktyg för social makt.

Marx analys av den kapitalistiska produktionen var inte en betraktelse över hur samhället fungerade. Den var ett verktyg för att finna ett sätt att omstörta kapitalismen, att hitta de samhällskrafter som, i och med att de exploaterades av kapitalismen, var subversiva element i kampen. Det var just på grund av att han sökte efter de krafter som oundvikligen skulle störta kapitalismen som det var möjligt för honom att förklara kapitalismens samhälleliga relationer, vilka genomsyras av arbetarklassens potentiella övertagande. Det var just på grund av att Mariarosa Dalla Costa letade efter *kvinnors* del i denna sociala makt som det blev möjligt för henne att visa på att kvinnor, även när de inte arbetar utanför hemmet, är viktiga producenter.

Den vara som de producerar är, till skillnad från alla andra varor, unik för kapitalismen: den levande människan, arbetaren själv.[6]

Kapitalismens tillvägagångssätt för att stjäla arbete är att betala arbetaren en lön som är (mer eller mindre) tillräckligt stor för att leva på, och för att kunna reproducera nya arbetare. Men arbetaren måste producera fler varor än vad hans lön är värd. Det obetalda merarbetet är det som kapitalisten är ute efter och det som ger honom ökad makt över allt fler arbetare: han betalar en del av arbetet för att få resten gratis, så att han kan få makt över fler arbetare och få ännu mer gratis, ad infinitum, tills vi stoppar honom. Han köper med lönen rätten att använda den enda »sak« som arbetaren kan sälja, hans eller hennes arbetsförmåga. Den specifika samhälleliga relationen som kännetecknar kapitalismen är då lönerelationen. Denna lönerelation kan enbart existera när det är möjligt att sälja arbete som en vara. Marx kallar denna vara för *arbetskraft*.

Detta är en besynnerlig vara, för den inte är ett ting. Arbetsförmågan finns enbart hos människor vilkas liv

är upptagna i produktionsprocessen. Först måste den vara nio månader i livmodern och bli matad, klädd och tränad; när den sedan arbetar måste dess säng bäddas, dess golv sopas, dess matlåda göras i ordning, dess sexualitet inte tillfredsställas utan döljas, dess middag vara färdig när den kommer hem, även om klockan är åtta på morgonen efter nattskiftet. Detta är det sätt på vilket arbetskraften produceras och reproduceras när den förbrukas i fabriken eller på kontoret. *Att beskriva dess grundläggande produktion och reproduktion är att beskriva kvinnors arbete.*

Den sociala gemenskapens sfär är därför inte en plats för frihet och avslappning utanför fabriken, där det händelsevis råkar finnas kvinnor som är underordnade män som deras personliga slavar. Den sociala gemenskapens sfär är den andra halvan av kapitalismen, ett annat område av fördold kapitalistisk exploatering, *den andra, gömda källan till merarbete.* Detta område blir alltmer organiserat som en fabrik, Dalla Costa kallar detta en social fabrik, där kostnaden för och organiseringen av kollektivtrafik, boende, sjukvård, utbildning och polis alla är föremål för kamp. Denna sociala fabrik har som sin mittpunkt kvinnan i hemmet som producerar arbetskraft som en vara, *och hennes kamp för att undgå detta.*

Kvinnorörelsens krav får på grund av detta en ny och subversivare betydelse. När vi exempelvis säger att vi vill ha kontroll över våra egna kroppar ifrågasätter vi kapitalets dominans, vilken har omformat våra reproduktionsorgan, på samma sätt som våra armar och ben, till verktyg för att skapa ökat merarbete; förvandlat vår relation till män, till våra barn och vårt själva skapande av dem till *arbete i denna ackumulations tjänst.*

»A Woman's Place«, från början publicerad som en pamflett, kommer från usa. Den skrevs 1952 i det kalla krigets mest intensiva tid i Los Angeles, där immigrationen av unga arbetande män och kvinnor hade nått dramatiska proportioner (se Dalla Costa och James 1972). Fastän den bär mitt namn, var jag enbart ett redskap för att uttrycka vad kvinnor, hemmafruar och fabriksarbeterskor kände och visste i egenskap av immigranter till det Gyllene Väst från syd och öst.

Det var redan då uppenbart att arbete utanför hemmet inte gjorde slavarbetet innanför hemmets väggar mer attraktivt, det befriade oss inte från ansvaret för hushållsarbetet när det var delat. Det var likaledes klart att vi inte kunde tillbringa livet med att paketera choklad, bygga radio- och TV-apparater. Vi förkastade och kämpade mot båda företeelserna. Exempelvis

skrattade på den tiden en mans vänner åt honom om han bar förkläde och diskade. Det förändrade vi.

Det är ingen tvekan om att modet att slåss för dessa förändringar uppstod ur den lönecheck vi hatade att arbeta för. Men även om vi hatade det, var det för de flesta av oss den första möjligheten till en självständig social erfarenhet utanför det isolerande hemmet, och det *verkade vara det enda alternativet till den isoleringen.* Efter det enorma inträdet av kvinnor i industrin under andra världskriget och det brutala utkastandet därifrån mellan 1945 och 1947, ville de ha oss tillbaka 1947. Vi gick tillbaka, och under Koreakriget (1949) ökade antalet kvinnor i industrin. Av alla de orsaker som räknas upp i pamfletten ville vi ha pengar och såg inget alternativ till att begära arbete.

Att vi var immigranter från industri-, jordbruks- och kolgruveområden gjorde att vi var ännu mer beroende av lönen, då vi inte hade någon annan än oss själva att falla tillbaka på. Men det gav oss fördelar också. I de nya flygplans- och elektronikindustrierna i Los Angeles, tillsammans med de vanligare jobben för kvinnor, exempelvis inom mat- och klädesindustrin, kunde vi – fler vita kvinnor än svarta, som på den tiden förvägrades arbete med högre lön (eller lön som var möjlig att överleva på) – uppnå större rörelsefrihet och handlingsutrymme. Vi var inte hindrade av fäder och mödrar som hade stannat kvar i öst eller syd. När fackföreningarna, som hade utformats i öst flera år tidigare genom hård kamp, importerades till väst förhandlade de om en tio-öre-om-året lönehöjning, och de var en del av den disciplinära apparat som mötte oss på fabriksgolven, och som vi betalade höga avgifter som försvann innan vi hade sett skymten av dem. Andra traditionella »politiska« organisationer fanns inte eller var obefintliga. Vi gjorde ett tydligt brott med hur det hade varit innan.

I sextiotalets kvinnorörelse fick kraften hos dem som hade vägrat eller aldrig upplevt de gamla formerna av »beskydd« ett ordentligt genomslag. Tio år tidigare hade vi genom vår konfrontation med kapitalismen (direkt och genom män) kommit i kontakt med vad som har blivit en alltmer internationell erfarenhet. Denna erfarenhet lärde oss att ett andra jobb utanför hemmet endast innebär ytterligare en chef överställd den förra; att en kvinnas primära arbete är att reproducera andra människors arbetskraft, och hennes andra arbete att reproducera och sälja sitt eget arbete. Hennes kamp inom familjen och i fabriken, de samarbetande organisatorerna av hennes arbete, hennes mans arbete och hennes barns framtida arbete, är en helhet. De

två aspekter av den kapitalistiska produktionen sammansmältning i en person förutsätter inte bara ett nytt perspektiv av kampen, utan en helt ny värdering av vikten och den centrala betydelsen av kvinnor inom den kampen.

Dessa är de olika temana i Dalla Costas artikel. Det som skapades av så kallade »reaktionära« eller »bakåtsträvande«, eller i bästa fall »icke-politiska« hemmafruar och fabriksfruar i usa för tjugo år sedan blir i händerna på en kvinna i Italien ett verktyg för en ny utformning av en marxistisk teori och en nyorientering av kampen. Denna teoretiska utveckling korsar, uttrycker en behövlig ny nivå av kampen, och denna förändring har kvinnor redan internationellt påbörjat.

Vi har kommit en bra bit på väg, eller hur?

Översättning från engelskan av Jonas Ringström

Denna text är tagen från Fronesis 9-10, 2002 – där den först publicerades på svenska.

Sedan har den i sin tur kopierats från www.motkraft.net 2011 inför en studiecirkelträff i Umeå 12/10 2011 och gjorts till PDF av en medlem i Förbundet Allt åt alla Umeå.

Noter

1. »Närmast upptäckte Wakefield i kolonierna, att besittning av pengar, livsmedel, maskiner och andra produktionsmedel ännu ej stämplar en människa som kapitalist, om utfyllnaden felar, lönearbetaren, den andra människan, som är tvungen att frivilligt sälja sig själv. Han upptäckte, att kapitalet icke är ett ting utan ett genom ting förmedlat samhälligt förhållande mellan människor. »Herr Peel«, berättar han i jämmerlig ton för oss, »tog livsmedel och produktionsmedel med sig till ett belopp av 50.000 pd. st. till Swan River i Nya Holland.« Herr Peel var försiktig nog att dessutom medföra 3.000 personer ur den arbetande klassen, män, kvinnor och barn. En gång vid bestämmelseorten »fick herr Peel leva utan en tjänare att bädda sin säng eller att hämta vatten ur floden«. Olycklige herr Peel, som förutsåg allt, blott icke att exportera de engelska produktionsförhållandena till Swan River!« *Karl Marx, Kapitalet*, Första bandet, Rickard Sandiers översättning (1930), s 723 (James kursiv).

2. *Financial Times* den 9 mars 1971 menar att många kapitalister går miste om möjligheten att »använda« kvinnor i mellanskikten inom ledningen. Då kvinnor är »tacksamma utomstående« kommer kvinnors närvaro att sänka lönerna »i varje fall till en början«, samtidigt som de är en »källa av förnyad energi och vitalitet« som gör det möjligt för dem att kontrollera oss andra.

3. Om detta verkar vara ett extremt påstående, titta på de krav vi marscherade för i England 1971: lika lön, gratis 24 timmars barnomsorg, lika möjligheter till utbildning, fria preventivmedel och fri abort. Som del av en större kamp är vissa av dessa frågor avgörande. Som de formulerades då föreslog de att vi inte ska föda de barn vi inte har råd med, de begärde att staten ska ta hand om de barn vi har råd med dygnet runt, och att dessa barn skulle ha en jämlik chans att formas och tränas för att sälja sig själva på arbetsmarknaden för lika löner. Ensamma ligger dessa förslag inte bara i linje med det vi demonstrerade mot, de är även kapitalistiska verktyg. De flesta av oss i rörelsen kände att dessa krav inte stämde överens med vad vi ville att rörelsen skulle utvecklas till, men på grund av att det inte existerade något feministiskt politiskt ramverk förlorade vi. De som framför andra formulerade dessa krav var kvinnor med en »klassanalys«.

4. Psykologi är *till sin natur* ett kraftfullt vapen för manipulation, det vill säga samhällelig kontroll av män, kvinnor och barn. Dess natur förändras inte när den används av kvinnor i en befrielseörelse. Det är i stället tvärtom. I den mån vi tillåter det kommer den att manipulera rörelsen, och förändra dess natur för att tjäna sina behov. Och detta handlar inte enbart om psykologin. Rörelsen för kvinnors frigörelse behöver:

- förstöra sociologin som den ideologi för de samhällliga områdena som grundar sig på påståendet att detta samhälle är »normen«; om du är en person som gör uppror är du avvikande.
- förstöra psykologin och psykiatrin, som fungerar genom att försöka övertyga oss om att våra »problem« är personliga kortslutningar och att vi måste anpassa oss efter en vansinnig värld. Dessa så kallade »discipliner« och »vetenskaper« kommer alltmer att införliva våra krav för att bättre kunna omdirigera vår kraft och energi till ofarligare spår under deras vakande öga. Om vi inte förändrar dem kommer de att förändra oss.
- väcka misstro mot socialarbetare, progressiva utbildare, äktenskapsrådgivare och den armé av experter vilkas funktion är att behålla män, kvinnor och barn fungerande inom de samhällliga ramarna, var och en med sina egna former av social frontallobotomi (Selma James, »The American Family: Decay and Rebirth«, i Edith Hoshino Altbach (red), *From Feminism to Liberation* (1971), s 197-98).

5. Tokenism innebär att man inom en organisation symboliskt tillsätter en person från en »minoritet«, oftast på en position som har hand om frågor om »den egna« gruppen, för att legitimera en för övrigt oförändrad politik eller ett tillvägagångssätt. Övers anm.

6. Eng . »the laborer himself«. Övers anm.